

Małgorzata Samojedny
(Uniwersytet Wrocławski)

WOJUJĄCY ISLAM – RECENZJA KSIĄŻKI PATRICKA COCKBURNA „PAŃSTWO ISLAMSKIE”

ABSTRACT

MILITANT ISLAM – PATRICK COCKBURN’S “THE JIHADIS RETURN” BOOK REVIEW

Patrick Cockburn’s “The Jihadis return” book review is a short introduction into current situation in Middle East. Not only in warfare, but also in social situation of the people who live in this area and in local policy. The Author has briefly outlined geopolitics of states of the region but with the broader view on history, ethnic cleansing and former military and nonmilitary conflicts. Patrick Cockburn’s book gives us great knowledge about ISIS rise circumstances, first-hand warfare informations and foreign states, like USA or Saudi Arabia, influence on Syria’s conflict.

KEYWORDS: caliphate, islamic state, ISIS, islam, Cockburn

SŁOWA KLUCZOWE: kalifat, państwo islamskie, ISIS, islam, Cockburn

Nakładem Domu Wydawniczego PWN Sp.z o.o. w pierwszym kwartale 2015 roku ukazała się bardzo ciekawa pozycja, poruszająca kwestię islamskiego dżihadu oraz okoliczności powstania i funkcjonowania państwa islamskiego na terenie Iraku i Syrii, pod tytułem „Państwo Islamskie” autorstwa Patricka Cockburna¹. Publikacja ma charakter reporterski

1 Patrick Cockburn – urodzony 5 III 1950 roku, irlandzki dziennikarz, reporter; jako korespondent z Bliskiego Wschodu pracował od 1979, początkowo jako korespondent dla „Financial Times”, natomiast od 1991 roku jako korespondent „Independent”; autor kilku publikacji na temat współczesnej historii Iraku; laureat wielu

o bardzo bogatym zapleczu badawczym. Na wstępie, przedmiotowej recenzji, chciałabym wyjaśnić dlaczego nie będę posługiwała się nazwą „Państwo Islamskie” pisaną z wielkiej litery, jako nazwa własna, ponieważ pomimo bardzo szeroko zakrojonych działań i podejmowanych przedsięwzięć mających na celu wypełnienie jak największej ilości przesłanek, które sankcjonowałyby funkcjonowanie podmiotu w świadomości międzynarodowej jako organizm państwowy, do dnia dzisiejszego organizacja ta nie została oficjalnie uznana na arenie międzynarodowej jako państwo w rozumieniu prawa międzynarodowego. Według obecnych standardów aby uznać państwo jako podmiot prawa międzynarodowego, a zatem by mogło w przestrzeni politycznej i społecznej funkcjonować jako organizm państwowy musi spełniać określone wymagania. Posiłkując się publikacją Remigiusza Bierzanek i Janusza Symonidesa „Prawo Międzynarodowe Publiczne”² należy wskazać niezbędne atrybuty jakie musi posiadać nowopowstałe Państwo, należą do nich: ludność, terytorium i władza najwyższa. Tę koncepcję z początku XX wieku zawęziła Konwencja z Montevideo³ z 1933 roku, która wprowadziła jeszcze jeden element – zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami⁴. Z wyżej wymienionych atrybutów państwa, ISIS spełnia zaledwie jeden: opanowanie pewnego terytorium, a jednocześnie nie jest to definiens w tym przypadku stała, gdyż walki pomiędzy bojownikami samozwańczego państwa islamskiego a wojskami sprzymierzonymi, czy reżimowymi Prezydenta Baszara al-Assada⁵, wciąż trwają i granice są ruchome. Zatem, w parciu o powyższe

nagród, m.in.: Foreign Commentator of the Year (Editorial Intelligence Comment Awards 2013), Foreign Affairs Journalist of the Year (British Journalism Awards 2014), Foreign Reporter of the Year (The Press Awards For 2014); P. Cockburn, *The Easter Rising and the untold story of Sir Roger Casement*, <http://www.independent.co.uk/author/patrick-cockburn> (dostęp: 05.10.2015) i *Patrick Cockburn*, https://en.wikipedia.org/wiki/Patrick_Cockburn (dostęp: 05.10.2015).

- 2 R. Bierzanek, J. Symonides *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004.
- 3 Konwencja z Montevideo – Konwencja o Prawach i Obowiązках Państw, podpisana 26 grudnia 1933 roku w Montevideo przez reprezentantów dwudziestu państw obu Ameryk, w czasie VII Konferencji Międzynarodowej Państw Amerykańskich, *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*, <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm> (dostęp: 08.10.2015).
- 4 R. Bierzanek, J. Symonides *Prawo...*, *op. cit.*, s. 120.
- 5 Baszar al-Assad – syryjski prezydent od 17 lipca 2000 roku, przewodniczący partii Baas, alawita. Władzę w kraju przejął po ojcu Hafizie al-Assadzie. Pierwotnie

uzasadnienie, będą stosowała nazwę „samozwańcze państwo islamskie”, skróconą nazwę ISIS (IS) bądź Kalifat, w toku dalszej publikacji, w celu lepszej identyfikacji tej organizacji.

Przed zakupem pozycji warto zapoznać się z recenzją książki, jaka ukazała się w „The Guardian”⁶ i określa publikację jako inteligentne podsumowanie okoliczności powstania i pierwszych działań IS.

Na wstępie chciałabym zwrócić uwagę, iż niestety w książce można natrafić na błędy. Pojawiają się pomyłki w zakresie niewłaściwego użycia określenia szyita, gdy powinien być użyty sunnita⁷, a także mylne oznaczenia plemion⁸ – jednak miejmy nadzieję, iż wynika to z błędów korektorskich, bądź z drobnych niedopatrzeń – w przypadku literówek, a nie z braku wiedzy tłumacza.

Jednak merytoryka pracy w pełni rekompensuje wyżej wymienione niedoskonałości. Już w początkowych akapitach publikacji, autor wskazuje, że śmierć Osamy i Arabska Wiosna to punkty zwrotne przemian, jakie miały miejsce na Bliskim Wschodzie na przestrzeni ostatnich kilku dekad, a przede wszystkim zamknięcie wątku zapoczątkowanego przez Al-Kaidę i atak na WTC⁹. Książka jest doskonałym źródłem wiedzy i informacji o tle politycznym zachodzących zmian w rejonie, które finalnie zaowocowały powstaniem ISIS.

Przedmowa do wydania polskiego została napisana przez Danieła Boćkowskiego¹⁰. Jest to interesujące wprowadzenie do zagadnienia.

władze miał przejąć starszy brat – Bassel, który niestety zginął w wypadku samochodowym, wówczas Baszar został zmuszony do powrotu z Wielkiej Brytanii, podjęcia studiów w Akademii Wojskowej i finalnie przejścia władzy po śmierci ojca. Z wykształcenia lekarz – okulista. Studiował na Uniwersytecie w Damaszku i Londynie. Włada biegle językiem angielskim i francuskim. *Bashar al-Assad Biography*, <http://www.biography.com/people/bashar-al-assad-20878575> (dostęp: 08.10.2015).

⁶ *The Rise of Islamic State review – the story of Isis*, <http://www.theguardian.com/books/2015/feb/09/rise-of-islamic-state-patrick-cockburn-review-isis-new-sunni-revolution> (dostęp: 30.09.2015).

⁷ P. Cockburn, *Państwo Islamskie*, Dom Wydawniczy PWN, Warszawa 2015, s. 52.

⁸ *Ibidem*, s. 16.

⁹ WTC – World Trade Center (Światowe Centrum Handlu) – kompleks siedmiu budynków w dzielnicy Lower Manhattan w Nowym Jorku, w tym Twin Towers (bliźniacze wieże), zniszczone podczas ataku terrorystycznego z dnia 11.09.2001 roku; zob. *World Trade Center*, https://pl.wikipedia.org/wiki/World_Trade_Center (dostęp: 05.10.2015).

¹⁰ Dr hab prof. UwB Daniel Boćkowski – Kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego w Instytucie Historii i Nauk Politycznych UwB, Profesor w Instytucie

Przed wszystkim doskonale obrazuje kontekst wydarzeń opisanych w publikacji Patricka Cockburna.

Książka podzielona jest na 9 rozdziałów. Pierwszy z nich podejmuje kwestie okoliczności powstania samozwańczego państwa islamskiego. Autor we wprowadzeniu do zagadnienia słusznie odnosi się do pewnych porównań i nawiązań do działalności Al-Kaidy. W tym miejscu po raz pierwszy pojawia się kwestia Arabii Saudyjskiej – gdyż oczywiście nie bez znaczenia pozostaje osoba Osamy Bin Ladena – syna wpływowego i bardzo bogatego saudyjskiego przedsiębiorcy. Autor wielokrotnie podkreśla istotną rolę Arabii Saudyjskiej w destabilizacji rejonu, a także w szerszym kontekście – współczesnego globalnego terroryzmu¹¹. Jednak co trzeba podkreślić, Autor uczciwie opisuje sytuację w Królestwie, informując, że stanowisko domu Saudów nie jest jednoznaczne i wiele decyzji i czynów podejmowanych przez określonych członków rodu jest ze sobą sprzecznych, a wręcz wykluczających się. Dodatkowo Autor w wyraźny sposób sygnalizuje, że pewną paralelną sieć wpływów tworzą wyznawcy i głosiciele doktryny wahhabickiej, która jest promowana przez lokalnych ulemów jak i organizacje międzynarodowe i ogólnoświatowe, które silnie propagują tę radykalną odmianę islamu. Autor wskazuje, że dysponując ogromnymi środkami finansowymi doktryna ta szybko podbija świat islamu sunnickiego, co może w przyszłości być bardzo brzemienne w skutkach. Warto także wskazać, za Autorem, iż właśnie ta doktryna jest jednym z filarów ideologicznych IS¹². Można śmiało użyć porównania, że państwo islamskie to spuszczone ze smyczy pies, gdzie pies to doktryna wahhabicka, a smycz to Arabia Saudyjska. Szczególnie wyraźnie można to zauważyć, przyglądając się bliżej przynależności państwowej bojowników państwa islamskiego. Według statystyk, obecnie po stronie państwa islamskiego walczy ponad 30.000 obcokrajowców, znaczną część z nich stanowią Saudyjczycy. Uwidocznili się to podczas manifestacyjnego palenia paszportów pośród bojowników państwa islamskiego

Historycznym im. Tadeusza Manteuffla PAN, redaktor naczelny internetowego pisma i portalu „Polityka i bezpieczeństwo”, redaktor prowadzący i zastępca redaktora naczelnego czasopisma „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-wschodniej”, autor wielu publikacji naukowych. *Dr hab. Daniel Boćkowski, prof. UwB*, <http://www.ihinp.uwb.edu.pl/pracownicy/dr-hab-daniel-bockowski-prof-uwb/> (dostęp: 30.09.2015).

¹¹ P. Cockburn, *Państwo...*, *op. cit.*, s. 51.

¹² *Ibidem*, s. 55.

i wśród okładek dominowały jasnozielone – charakterystyczne dla Arabii Saudyjskiej¹³. Patrick Cockburn poświęca temu wydarzeniu dużo uwagi.

W tym miejscu warto się przyjrzeć nadzwyczajnemu zjawisku jakim jest udział muzułmanów z całego świata w konflikcie syryjskim i walka w szeregach Kalifatu¹⁴, na co zwraca uwagę Patrick Cockburn w wielu miejscach swej publikacji. Odnajdujemy tam przedstawicieli różnych krajów. Znaczną siłę stanowią muzułmanie z terenów Maghrebu i Półwyspu Arabskiego, Kanadyjczycy, Francuzi, Niemcy, oraz mieszkańcy republik kaukaskich czy Bałkanów. Najbardziej przynależność państwowa bojowników widoczna jest podczas apeli i wezwań do pozostałych społeczności muzułmańskich danego kraju w określonym języku. Niestety, w imię Allaha w szeregach Kalifatu walczą także Polacy – m.in. Adrian Al N¹⁵.

W drugim rozdziale Bitwa o Mosul autor z dziennikarską starannością i wnikliwym opisem przedstawia kolejność wydarzeń, które skutkowały zdobywaniem kolejnych miast i rozprzestrzenianiem się zasięgu czarnej flagi IS. W kontekście tych wydarzeń Autor opisuje nie tylko działania stricte militarne ale także porusza kwestię sytuacji ludności na podbitych terenach w obliczu przejścia władzy przez IS. Opis sytuacji jest bardzo sugestywny i jednocześnie ilustruje rozmiar tragedii ludności cywilnej. Autor pisze, że powszechny lęk przed IS jest wręcz paranoiczny, jednak, według Cockburna, absolutnie nieprzesadzony. Szczególnie silne są te odczucia wśród ludności szyickiej oraz chrześcijan. Warto dopowiedzieć, iż według doktryny wahhabickiej odłam szyicki jest uznawany za herezję, która według prawa szariatu karana jest śmiercią.

Przedstawienie przez autora kontekstu polityczno-społecznego jaki funkcjonował na objętym konfliktem terenie jest wielce istotna dla zrozumienia genezy powstania i sukcesu IS. Przede wszystkim autor wskazuje, że istotną rolę w pogłębianiu się konfliktu na terenie Iraku były nieudolne działania armii irackiej, spowodowane brakiem woli ze strony

¹³ *Ibidem*, s. 85.

¹⁴ Kalifat – system teokracji muzułmańskiej, imperium muzułmańskie rządzone przez kalifa obejmujące pierwotnie wszystkich muzułmanów. Kalifat jako państwo powstał po śmierci Proroka Mahometa. Kalifat pojmuje się jako przywództwo religijne, polityczne i militarne. *Mały Słownik Kultury Świata Arabskiego*, red. J. Bielawski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971, s. 269.

¹⁵ „Zginiecie jak wszyscy niewierni” wywiad z Polakiem walczącym w szeregach ISIS, <http://abctygodnik.pl/artykuly/1104-zginiecie-jak-wszyscy-niewierni-wywiad-z-polakiem-walczacym-w-szeregach-isis> (dostęp: 09.10.2015).

samych żołnierzy, słabym wyszkoleniem i powszechną korupcją. Kiedy armia iracka została opuszczona przez wojska sprzymierzone nie poradziła sobie z wewnętrznymi antagonizmami i wewnętrznie podzielona nie potrafiła stawić czoła potężnemu wrogowi jakim okazało się samozwańcze państwo islamskie. Dodatkowo liczne zwycięstwa ISIS, często niespodziewane, skutkują coraz większą sympatią pośród ludności sunnickiej – szczególnie, że ta postrzega ISIS jako mocną przeciwwagę dla dyktatorskich rządów Baszara al-Assada. Cockburn pisze, że przez lata uciśniona społeczność sunnicka, wyzwolona przez samozwańcze państwo islamskie spod rządów szyickiej mniejszości, panicznie boi się jej powrotu do władzy, a taki obrót spraw, jak na razie może zapewnić wyłącznie armia państwa islamskiego. Zatem, jak wskazuje Autor, słaba armia a dodatkowo pozbawiona wsparcia ze strony społeczeństwa, a wręcz przeciwnie – postrzegana jako strażnicy dawnego porządku, praktycznie całkowicie uniemożliwia podjęcie skutecznych działań przeciwko okrucieństwom ISIS.

Patrick Cockburn obok kwestii militarnych i politycznych podejmuje kwestie społeczne. Wielokrotnie w publikacji podaje przykłady radykalnych zachowań bojowników ISIS w konfrontacji ze społecznością lokalną. Brutalność i religijny fanatyzm jaki charakteryzuje działania przedstawicieli tej organizacji budzi wśród ludności lęk i nieufność. W książce, opisana jest historia kobiety, która w obawie przed konsekwencjami ubiera się w czarną burkę pomimo, iż wcześniej bez skrupowania odsłaniała twarz. Ten restrykcyjny i prymitywny rodzaj islamu implikowany na terenach będących pod wpływem samozwańczego państwa islamskiego potęguje, już i tak napięte stosunki pomiędzy ludźmi a dodatkowo, w ostateczności, może grozić utratą życia. Łącząc zatem wszystkie powyższe elementy, Autor stwierdza, iż naiwnym trzeba by było być, aby się spodziewać, silnego przeciwstawienia się lokalnej społeczności już nie samozwańczemu państwu islamskiemu, ale Kalifatowi. W tym kontekście, warto przytoczyć historię uprowadzenia Razan Zaitouneh – założycielki Syryjskiego Centrum Dokumentacji Nadużyć, która otwarcie oskarżyła reżim Assada o użycie sarinu. Według opinii współpracowników została porwana przez jedną z frakcji islamskich, która chciała uciszyć tę popularną w Syrii świecką działaczkę społeczną, gdyż głoszone przez nią poglądy były zbyt wyzwolone i bluźniły islamowi.

W szóstym rozdziale „Dżihadyści przejmują powstanie” Cockburn otwarcie mówi o tym, że monarchie znad Zatoki Perskiej hojnie sponsorowały bojowników na terenie Syrii czy Iraku, za milczącym przyzwoleniem

Zachodu. Podaje również informacje, że kierownictwo Armii Wolnej Syrii korzystało z ustaleń wywiadów krajów Zachodnich, m.in. Francji, Wielkiej Brytanii czy USA. Jednocześnie olbrzymie wsparcie finansowe ze strony bogatych emiratów pozwoliło uruchomić działania propagandowe na globalną skalę. Duży odzew ze strony muzułmanów spoza rejonu konfliktu Syryjskiego, skutkuje licznymi obcokrajowcami w szeregach Kalifatu. Przedmiotowa sytuacja pozornie może być niegroźna – jednak warto w tym miejscu przytoczyć jeden z fragmentów publikacji – gdy autor wskazuje na konieczność powrotu (prędzej czy później) żołnierzy IS do rodzimych krajów i ewentualnych skutków takiego zjawiska. Cockburn pisze:

[...] Jeden z aktywistów, działających w położonym na północy Syrii mieście Ar-Rakka, próbując przyspieszyć wymarsz tunezyjskich ochotników, pokazał ekstremistom zdjęcia tunezyjskich plaż, pełne skąpo odzianych kobiet, i zasugerował, że powinni wracać, by oczyścić własną ojczyznę z tego rodzaju niewłaściwych praktyk¹⁶.

Powyższy fragment i wydarzenia, które ostatnio miały miejsce na jednej z tunezyjskich plaż, obrazują jak wielkie zagrożenie może nieść nowa fala radykalizmu islamskiego wyływająca z ideologii jaką prezentuje samozwańcze państwo islamskie.

Publikację Cockburna należy docenić za przekrojowe potraktowanie tematu powstania współczesnego Kalifatu. Analiza ideologii, jaka przyświeca dżihadystom spod znaku czarnej flagi to jednoznaczne wskazanie na wahhabizm¹⁷. Autor mówi o zagrożeniu wahhabizacją całego świata sunnickiego islamu¹⁸. Zatem docelowo, o możliwości zaistnienia jeszcze silniejszych podziałów religijnych w łonie samego islamu, gdzie nienawiść religijna do szuyitów skutkuje już dziś niszczeniem świątyń szyickich,

¹⁶ P. Cockburn, *Państwo...*, *op. cit.*, s. 131.

¹⁷ Wahhabizm – prąd odnowy religijnej powstały w łonie islamu ortodoksyjnego w XVIII, [...], purytanizm fanatyczny, [...], atakujący kult świętych we wszelkich przejawach. Wahhabizm uznaje tylko Koran za podstawę norm życia społecznego, odrzuca tradycje, uważając je za nieautentyczne, muzułmanie uznający tradycję za uważani za niewiernych, wobec których wahhabizm przewiduje dżihad, jako swój święty obowiązek. Oficjalna religia Arabii Saudyjskiej i najbardziej rygorystyczny kierunek islamu sunnickiego. *Mały...*, *op. cit.*, s. 519.

¹⁸ P. Cockburn, *Państwo...*, *op. cit.*, s. 150.

prześladowaniami czy po prostu morderstwami. Co ciekawe Autor raczej nie widzi płaszczyzny kompromisu i porozumienia, ponieważ działania samozwańczego państwa islamskiego w oparciu o zradyzalizowaną, jeśli to w ogóle możliwe, doktrynę wahhabicką odrzucają ponad tysiącletnią historię islamu¹⁹, a co za tym idzie możliwość dialogu i chęci pojednania.

Autor, obok analizy kwestii ideologicznych, na jakich opiera samozwańcze państwo islamskie, genezy powstania oraz sytuacji geopolitycznej w regionie, jeden z rozdziałów poświęca na przyjrzenie się bliżej propagandzie Kalifatu. W rozdziale ósmym „Krwawa Propaganda”, autor mówi o olbrzymiej mocy jaką reprezentują współczesne media społecznościowe, o wszechobecnym dostępie do internetu i o nieograniczonym dostępie do różnego rodzaju informacji. Samozwańcze państwo islamskie odwołujące się do złotego wieku islamu, do okresu rządów Kalifów Prawowiernych²⁰, o dziwo, doskonale funkcjonuje w wirtualnym świecie Internetu. Konta sympatyków, czy samych organizacji, na YouTube, Twitterze, czy Facebooku cieszą się niesłabnącą popularnością, a ilość „lajków” filmików z egzekucji czy starć militarnych budzi co najmniej zastanowienie. Warto też zauważyć, że w miejsce profili, które zamieszczają w postach drastyczne zdjęcia czy video, w przypadku ich zamknięcia przez administratorów – powstają kolejne. Jednak Autor wskazuje również na niemniej istotną rolę mediów tradycyjnych czyli telewizji i prasy, gdzie w odpowiednim dla siebie świetle, obie strony konfliktu, żonglują faktami, dodatkowo je przekręcając i dopasowując na własne potrzeby.

Połowa świętej wojny toczy się w mediach – głosi hasło na jednej z internetowych witryn dżihadystów i przy zachowaniu odpowiedniego dystansu trudno nie przyznać mu racji²¹.

Autor wskazuje, że obok działań Arabii Saudyjskiej i państw Zatoki Perskiej istotną rolę odegrała Arabska Wiosna. Pierwszy czynnik w postaci przetrucenia lokalnych bojówkarzy dżihadu poza granice wyżej wymienionych państw w celu zapewnienia spokoju w granicach własnego kraju, natomiast drugi czynnik to obalenie reżimów, które pomimo

¹⁹ *Ibidem*, s. 151.

²⁰ Kalifowie Prawowierni – (632–661 r.) okres rządów czterech kolejnych następców Proroka Mahometa – Abu Bakra, Omara, Osmana, Alego.

²¹ P. Cockburn, *Państwo...*, *op. cit.*, s. 168.

sprawowanych rządów żelaznej ręki, gwarantowały stabilność regionu. Finalnie arabskie rewolucje otworzyły tylko Puskę Pandory i skatalizowały odwieczne konflikty na tle etnicznym, religijnym oraz politycznym, które zaowocowały dzisiejszym konfliktem zbrojnym. A co ciekawe, jak podaje Autor, dawne reżimowe więzienia, wciąż są pełne bezprawnie przetrzymywanych ludzi, a wiele osób ginie w biały dzień na ulicach.

Nigdy bym nie uwierzył, że dziesięć lat po upadku Husajna ciągle będzie można wynająć za sto dolarów kogoś do zabicia człowieka [...] ²².

Po przeczytaniu tej bardzo ciekawej pozycji, pojawia się najbanalniejsze pytanie: czy ten konflikt można zakończyć? Dziś gdy przybrał postać zacieklej i bezwzględnej wojny religijnej będzie to bardzo trudne. Zniszczone miasta, infrastruktura, brak opieki medycznej czy po prostu głód, a przede wszystkim strach przed okrucieństwem państwa islamskiego wstrzymuje uciekinierów: alawitów, szyitów, chrześcijan czy Kurdów, przed powrotem na dawniej zamieszkałe tereny. Zatem ponawiam pytanie: czy ten konflikt można zakończyć? Według Patricka Cockburna jest parę sposobów na uspokojenie regionu. Jednym z nich jest zmuszenie reżimu Assada do podjęcia rozmów pokojowych oraz rezygnacji ze stanowiska – a zatem, ta koncepcja przewiduje przebiegunowanie sytuacji w Syrii, a dodatkowo wymagałaby rezygnacji Rosji, Iranu i Hezbollahu ze wsparcia dotychczasowego reżimu.

Dziś, po nalotach Rosji na Syrię i podjęciu oficjalnej walki z samodzielnym państwem islamskim, wiemy że ta teoria już nie ma racji bytu.

Aby poznać pozostałe koncepcje Autora na zakończenie konfliktu na terenie Syrii zapraszam do przeczytania arcyciekawej publikacji Patricka Cockburna „Państwo Islamskie”.

Bibliografia

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo Międzynarodowe Publiczne*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2004.

Bashar al-Assad Biography, <http://www.biography.com/people/bashar-al-assad-20878575> (dostęp: 08.10.2015).

²² *Ibidem*, s. 186.

- Cockburn P., *Państwo Islamskie*, Dom Wydawniczy PWN, Warszawa 2015.
- Cockburn P., *The Easter Rising and the untold story of Sir Roger Casement*, <http://www.independent.co.uk/author/patrick-cockburn> (dostęp: 05.10.2015).
- Dr hab. Daniel Bockowski, prof. UwB*, <http://www.ihinp.uwb.edu.pl/pracownicy/dr-hab-daniel-bockowski-prof-uwb/> (dostęp: 30.09.2015).
- Mały Słownik Kultury Świata Arabskiego*, red. J. Bielawski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971.
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*, <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm> (dostęp: 08.10.2015).
- Patrick Cockburn*, https://en.wikipedia.org/wiki/Patrick_Cockburn (dostęp: 05.10.2015).
- The Rise of Islamic State review – the story of Isis*, <http://www.theguardian.com/books/2015/feb/09/rise-of-islamic-state-patrick-cockburn-review-isis-new-sunni-revolution> (dostęp: 30.09.2015).
- World Trade Center*, https://pl.wikipedia.org/wiki/World_Trade_Center (dostęp: 05.10.2015).
- „Zginiecie jak wszyscy niewierni” wywiad z Polakiem walczącym w szeregach ISIS, <http://abctygodnik.pl/artykuly/1104-zginiecie-jak-wszyscy-niewierni-wywiad-z-polakiem-walczacym-w-szeregach-isis> (dostęp: 09.10.2015).